

بحران و کساد اقتصادی، قربانی می طلبد

غروب اقتصادی در سرزمین آفتاب تابان

مترجم: داود حقیقی مسکریان منبع: NEWSWEEK JULY 13, 1992

مقدمه مترجم

پاسخ به این سوال ساده که، چرا اقتصاد جهانی به رکود کشیده شده است؟، ساده و مختصر نخواهد بود. هرچه هست دور از انتظار نیست. چرا که پدیده دورانهای اقتصادی یک رخداد نوظهور نیست. هنوز نسل حاضر در کشورهای غربی کساد دهه ۱۹۳۰ و تلخ کامیهای آن دوران را خوب به خاطر دارد. آنچه در مورد کساد فعلی اقتصادی در کشورهای صنعتی، و در واقع در کل جهان، شگفت انگیز است، این است که به رغم پیشرفت خارق العاده این کشورها از بعد نظریه پردازیهای اقتصادی و همچنین قدرتمندی و گستردگی بنیانهای اداره کننده و نظارت کننده بر فعالیتهای اقتصادی، این پدیده روی داده و حدود سه سال از بروز آن می گذرد. این درحالی است که سیاستمداران و کارگزاران امور بی تابانه شاخصهای عملکرد اقتصادی را به امید مشاهده علائم رونق نظاره می کنند.

در این میان دولتمردان ژاپنی که به عملکرد بی نظیر بازرگانان و صنعتگران کشور خود می بالیدند، با نابوری برخورد امواج کساد اقتصادی را به سواحل سرزمین آفتاب تابان شاهد هستند. آنانکه با ساز و کار اقتصاد سرمایه داری و مبتنی بر رقابت آزاد آشنایند، به خوبی پیامدهای ژرف کسادهای اقتصادی را می شناسند. کاهش سطح زندگانی، ورشکستگی شرکتها، بیکار شدن کارکنان شرکتها و بازهم کاهش بیشتر در قدرت خرید جامعه و... دور باطل.

به رغم آنکه چندی است نشريات خبری و اقتصادی مغرب زمین خبر از کساد اقتصادی در ژاپن می دهند، مهذا برای آنکه تحت تاثیر تبلیغات رقیبای تجاری قرار گرفته باشیم، از پرداختن به این مطلب اجتناب می شد. لیکن اکنون به نظر می آید که کساد اقتصادی در ژاپن یک رویداد جدی است. بی شک، اینکه سیاستمداران این سرزمین معجزات اقتصادی و تکنولوژیک چگونه از عهده این مشکل بخواهند آمد، می تواند از جالب توجه ترین موضوعات مورد مطالعه باشد. ضمن اینکه برای کشور ماکه در ابتدای راه اصلاحات اقتصادی در جهت حاکم شدن نظام بازار و رقابت آزاد و از آن مهم تر گشودن مرزهای اقتصادی خود به روی رقابت های بی امان جهانی است، مطالعه رویدادهای اخیر مجموعه باارزشی از تجربیات عینی و واقعی را دربر خواهد داشت.

آقای «ماسائو ناکاجیما» ۶۹ ساله درحالی که در آپارتمان درهم ریخته خود در طبقه سوم یک ساختمان در خارج شهر توکیو نشسته است، شگفت زده از خود می پرسد، این همه پول کجا رفت؟ وی مدت ۳۶ سال از عمر خود را در خدمت دولت سپری کرده و همچون بیشتر شهروندان خوب ژاپنی به آئین مذهبی پس انداز کردن اعتقاد داشته است. در سال ۱۹۵۴ در بورس اوراق بهادار و سهام ژاپن شروع به سرمایه گذاری کرد، اقدامی که با نیکبختی ثروت وی را چند برابر ساخت. سپس در سال ۱۹۸۹ و در زمانی که وی در یک شرکت کوچک واقع در حومه توکیو با پست مدیریت اجرائی به کار مشغول شده بود، کارکنان قسمت فروش از شرکت کارگذاری نومورا^(۱) وی را به دفتر خود فراخوانده و با پافشاری از وی خواستند تا کل وجوه پس انداز بازنشستگی خود را برای خرید اوراق مربوط به تضمین فروش سهام^(۲) که به اعتقاد کارگزاران بورس یک سرمایه گذاری کاملاً بدون مخاطره محسوب می شد، صرف کند.

درحال حاضر وی درصدد تعقیب قانونی شرکت «نامورا» برآمده است، چراکه تمامی ثروت ۳۰۰۰۰۰۰ دلاری وی دود شده و به

هوا رفته و یا بهتر بگوئیم توسط بازار روبه سقوط سهام در ژاپن بلعیده شده است. یکی از مدیران شرکت «نامورا» در حالی که می‌کوشد از پاسخگویی در مورد پرونده‌های حقوقی طفره برود اعلام می‌دارد که مخاطرات سرمایه‌گذاری به روشنی و وضوح در کلیه اوراق قرارداد به مشتریان توضیح داده شده است.

در روزهایی نه‌چندان دور، شرایط اقتصادی جاری را در ژاپن «کساد بدون قربانی» نام نهاده بودند، به‌رغم روند دائمی سقوط قیمت‌های سهام در بورس که از ژانویه ۱۹۹۰ تاکنون بی‌وقفه ادامه داشته است، بنظر می‌رسید که اقتصاد واقعی ژاپن در مقابل رکود نفوذناپذیر باشد. به یمن افزایش مداوم درآمد قابل تصرف شهروندان ژاپنی، بیکاری و عدم اشتغال تقریباً مشاهده نمی‌شد و فروشگاهها مملو از مشتری بود. بنظر می‌رسید که بحران تنها بانکها، شرکتهای بیمه و موسسات کارگزاری سهام را، یعنی شرکتهای بزرگ ولی ناشناسی که سهام و مستغلات را که در اواخر دهه ۸۰ بدلیل بورس‌بازی به بیش از قیمت واقعی خود رسیده بود، خریداری کرده‌اند، مورد تهاجم قرار داده است. به‌همین دلیل کسی هم برای این بازندگان احساس تاسف نمی‌کرد.

عبارت «کساد بدون قربانی» که همیشه یک گزافه‌گویی بود، خیلی زود کنار گذاشته شد، چرا که سرشت روند سقوط اقتصادی ظرف چند ماه به نحو قابل ملاحظه‌ای دگرگون شد. سیر طویل‌المدت تنزل قیمت سهام همراه دیگری نیز یافته است که آن کاهش قابل توجه رشد اقتصادی است که به‌نظر می‌آید بیش از آنچه تصور می‌رفت به‌طول خواهد انجامید. به‌رغم اعلام یک برنامه اضطراری ۴۸ میلیارد دلاری جهت به رونق واداشتن فعالیت‌های اقتصادی ظرف هفته‌های اخیر از سوی آقای «کی ایچی میاوازا»، نخست‌وزیر ژاپن به‌نظر می‌رسد که رشد ۳/۵ درصدی هدف‌گیری شده توسط دولت برای سالجاری یک شوخی بزرگ باشد. حتی بخش خودستای صنایع ساخت، یعنی اقتصاد واقعی، نیز در حال حاضر صدمه می‌بیند، زیرا فروش خودرو با رکود مواجه شده و صادرات وسایل خانگی الکترونیکی نیز از رونق افتاده است. نتیجه اینکه هیئت‌مدیره «شرکت ژاپن» دچار بدبینی شده و روحیه محافظه‌کاری و نگرانی از آینده را

در میان مصرف‌کنندگان و سرمایه‌گذاران دامن می‌زند. البته اگرچه شاخص قیمت سهام ژاپن که به نیکی^(۳) معروف است هفته گذشته به رقم ۱۶۷۱۷ افزایش یافت، لیکن تا مرتفع‌شدن روحیه ترس و نگرانی روزافزون ژاپنی‌ها هنوز راه درازی در پیش است.

بسیاری از سرمایه‌گذاران سرشناس ژاپنی که به یمن ثروت بیکران خود دست به خریدهای هنگفت، نظیر تابلوهای نقاشی گرانقیمت و یا ساختمانها و تاسیسات بزرگ و معروف زده‌اند هم‌اکنون در بازپرداخت بخشی از بدهیهای سررسیدشده خود با مشکلات جدی روبرو شده‌اند. ظاهراً تب و تاب رشد سریع دهه ۸۰ همگان را فراگرفته بوده است. در سال ۱۹۸۹، در شهر کوچک و آرام یاماتو - کوریاما در ۵۲۳ کیلومتری جنوب غرب توکیو مقامات اداری سازمان آب شهر تصور می‌کردند که با خرید اوراق بهادار در بورس سهام به‌ارزش ۶۴۰۰۰ دلار کاری شایان توجه انجام داده‌اند. تنها اشکال کار این بود که آنها ظاهراً اختیار نداشته‌اند که وجوه متعلق به پرداخت‌کنندگان مالیات را صرف سرمایه‌گذاری کنند. بدتر اینکه سرمایه‌گذاری آنها هم اکنون تقریباً بی‌ارزش شده است و

○ رشد حدود دو درصدی حجم نقدینگی فعلی در ژاپن که صاحب‌نظران آن را شرایط اختناق می‌نامند، ورشکستگی‌های روزافزونی را به دنبال داشته است.

○ نرخ بیکاری سه‌درصدی در ژاپن هرچند هنوز بالنسبه پائین است، لیکن اخیراً پایه پای روند ورشکستگی رشد یافته شرکتها روبه افزایش نهاده است.

● کاملاً آشکار است که رکود بر شرایط روانشناختی مصرف‌کنندگان متوسط الحال ژاپنی اثر گذاشته است.

به‌محض فاش‌شدن این رویداد، دولت مقامات مزبور را وادار کرد تا از جیب مبارک خودشان ضرر و زیان وارد شده به وجوه عمومی را جبران سازند.

نه مقامات بدشانس شهر اخیرالذکر و نه سرمایه‌گذاران سرشناس و صاحب‌مکنت، هیچکدام را نمی‌توان تنها قربانیان اتفاقی این رویداد اقتصادی دانست.

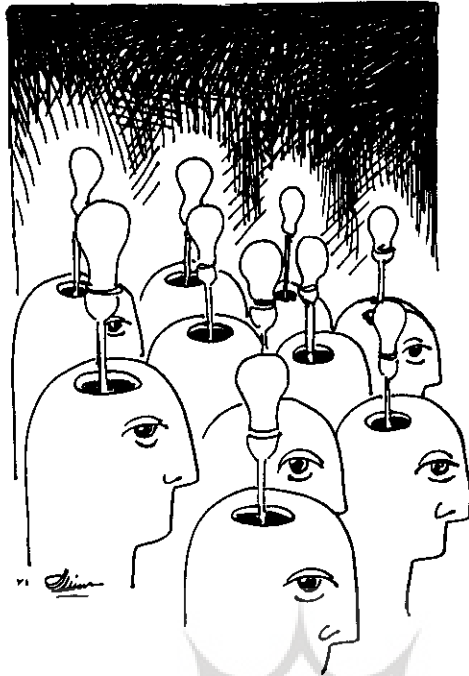
سیاستهای بانک مرکزی

بانک مرکزی ژاپن خط مشی انقباضی بی‌رحمانه پولی خود را درست بر معاملات سوداگرانه‌ای که قیمت سهام را در اواخر دهه ۱۹۸۰ به چنین سطح نامربوطی تنزل داد هدف‌گیری کرده است. اقدامات رئیس کل بانک مرکزی ژاپن به‌نحو شایان توجهی سوداگران را در فشار قرار داده است و بیشتر ملت ژاپن نیز در مورد این معامله‌گران احساس همدردی نمی‌کنند.

لیکن هم‌اکنون ناملایمات ناشی از اعمال این سیاستها از سوداگران و لخرج فراتر رفته است. رشد حدود ۲ درصدی حجم نقدینگی فعلی در ژاپن، که صاحب‌نظران آن را شرایط اختناق می‌نامند، ورشکستگی‌های روزافزونی را به دنبال داشته است. به‌طوری که تا پایان ماه مه سالجاری تعداد ۵۴۰۸ شرکت دچار توقف شده‌اند، با این ترتیب جمع شرکتهای متوقف شده در سال ۱۹۹۲ به رقم بالایی، که از شوک نفتی اوایل دهه ۱۹۷۰ تاکنون بی‌سابقه بوده است، خواهد رسید.

شمار بسیاری از قربانیان، شرکتهای کوچک و متوسط ساختمانی هستند که ثروتشان مستقیماً به اقتصاد حباب‌گونه ارتباط داشته است. هرچند در دیدگاه صاحب‌نظران اقتصادی این ورشکستگی‌ها هنوز به حد نگران‌کننده‌ای نرسیده است، لیکن در نظر دهها هزار افراد بیکار شده شرایط بسیاری جدی است. نرخ بیکاری ۳ درصدی در ژاپن هرچند هنوز بالنسبه پائین است، لیکن اخیراً پایه پای روند ورشکستگی رشد یافته شرکتها رو به افزایش نهاده است، در حال حاضر ۱/۶ میلیون نفر در ژاپن بیکارند.

به‌نظر می‌آید که حجم ورشکستگی‌ها روبه فزونی باشد. برای نمونه سال گذشته طلبکاران کنترل یکی از شرکتهای بزرگ فروشنده مستغلات و مسکن را که تعداد کارکنان آن به

○ «چیزی که مرتباً صعود می‌کند، به‌طور حتم سقوط خواهد کرد» و این نکته‌ای است که به‌نظر نمی‌آید شهروندان ژاپنی در آغاز دهه ۱۹۹۰ هیچگاه آن‌را به فراموشی بسپارند.

گروه علمی و مطالعات فریبی
رتال جامع علوم انسانی

آنها آن است که این روزها کارکنان شرکتها چون گذشته میهمانی‌های دسته‌جمعی و شرکی نمی‌دهند. از نظر رستورانها، این گروه همیشه از بهترین مشتریان محسوب می‌شدند. در دوران رونق کسب و کار کارمندان شرکتها مشتریانشان را برای صرف غذا به این رستورانها دعوت می‌کردند، لیکن از ماه مه گذشته رکود فعالیتهای اقتصادی اینان را نیز متضرر ساخته است. با بسته شدن تعدادی از رستورانها کارکنانشان نیز بیکار شده‌اند.

نشریات سرشناس هم به انعکاس و تاکید بر شرایط سخت کنونی می‌پردازند. اخیراً یکی از مجلات ویژه بانوان در سرمقاله خود به چگونگی صرفه‌جویی و پس‌انداز پرداخته بود و این کاری است که ژاپنی‌ها به استناد تاریخ در انجام آن بی‌نقص بوده‌اند. حتی درحال حاضر نرخ پس‌انداز ژاپنی‌ها در بین بالاترین نرخهای جهانی است. (به گزارش نشریه فورچون مورخ ۲۷ ژوئیه ۱۹۹۲ نرخ پس‌انداز ملی ژاپن در مقایسه با تولید ناخالص داخلی، GDP، ۳۴٪ (یعنی بالاترین نرخ در بین هفت کشور عضو OECD در سال ۱۹۹۰ بوده است) برای اطلاع از وضعیت سایر کشورهای صنعتی عضو این سازمان به توضیحات انتهای مقاله توجه فرمائید. مترجم).

هفته نامه مشهور آساهی مقاله‌ای طولانی تحت این عنوان «دستورالعملی برای دوران پستی از حباب - چگونه در دوره رکود به درسی زندگی کنیم؟» انتشار داده بود. نشریه مزبور اظهار می‌دارد که «کوچک سازی» روشی ذکاوت‌مندانه برای زیستن در دوره پس از حباب است.

عمده‌ترین تلفات

تابه امروز عمده‌ترین تلفات رکود اقتصادی را پس‌اندازکنندگان خصوصی و خانوارها تشکیل می‌دهند. یعنی گروهی که سه سال قبل و در زمانی که قیمت سهام به اوج خود نزدیک می‌شد نتوانستند از هجوم به بورس و خرید سهام خودداری کنند. هزاران پس‌اندازکننده خرد، بیشتر به‌عنوان اقدامی میهن‌پرستانه، سهام شرکت ارتباط راه دور ژاپن NTT را که به‌معرض فروش به عموم گذارده شده بود، خریداری کرده‌اند. متأسفانه قیمت سهام مزبور بالاتر از واقع تعیین شده بود و لذا از سال ۱۹۸۹ مرتباً تنزل کرده است. اخیراً قیمت

۵۰۰ نفر می‌رسید، به‌دست گرفتند.

درحال حاضر تعداد کارکنان این شرکت به نصف تقلیل یافته است. در کشوری که خدمت طولانی مدت به یک شرکت هنوز هم یک ارزش اجتماعی محسوب می‌شود، آنانی که از خدمت شرکت خارج شده‌اند، به ناچار نام و شهرت شرکت قبلی را یدک می‌کشند.

به گفته یکی از کارکنان ۲۸ ساله شرکت، زمانی که برای یافتن شغل جدید به شرکت دیگر مراجعه کند، کارفرما حتماً در مورد استخدام وی تعمق بیشتری خواهد کرد.

اخبار ناگوارتر اینکه شرکت‌های متعدد در سراسر بخش‌های گوناگون اقتصاد ژاپن سقوط می‌کنند. همه نوع شرکت، از تولیدکنندگان وسایل کوچک الکترونیک و شرکت‌های نرم‌افزاری تا نمایندگیهای فروش موتورسیکلت و رستوران‌ها، در چنگال رکود اقتصادی اسیر می‌شوند، رویدادی که به‌نظر کارشناسان به یک روند بدل شده است. اواخر سال گذشته یکی از شرکت‌های بزرگ تولیدکننده اقلام الکترونیکی که سهامش در بورس مورد معامله قرار داشت از دادگاه تقاضای حمایت‌های قانونی در مورد ورشکستگی را نمود. در حالی که مدیران همین شرکت، دو سال قبل از آن و در دوران رونق اقتصادی ژاپن، که به‌نظر نمی‌رسید روزی به توقف برسد، همانند مدیران دیگر شرکت‌های ژاپنی برنامه‌های بلند پروازانه‌ای را در سر می‌پروراندند. آنان در نظر داشتند که صادرات خود را به ایالات متحده افزایش دهند و همچنین اقدام به گشایش یک شعبه عمده‌فروشی در سنگاپور کرده بودند. امروزه بقای این شرکت با ابهام روبرو است.

آثار روانی رکود

کاملاً آشکار است که رکود بر شرایط روانشناختی مصرف‌کنندگان متوسط الحال ژاپنی اثر بخشیده است. فضای دست و دل بازی و ولخرجی بدون برنامه که در خیابانهای باریک محله‌های پررونق نظیر گیتزا^(۴) در روزهای پررونق اقتصادی رواج داشت، فروکش کرده است. در واقع این تنها سوداگران و معامله‌گران بازار پر درآمد مستغلات و مسکن نیستند که از رستورانهای گرانقیمت ناپدید شده‌اند. مدیر یکی از اتحادیه‌های رستوران‌داران اظهار می‌دارد که مشکل واقعی

سهام شرکت مزبور به پائین ترین سطح خود، یعنی حدود نصف قیمت فروش اولیه، سقوط کرد و موجب خشم هرچه بیشتر سرمایه گذاران شد.

شهروندان دیگر ژاپنی حتی به انجام سرمایه گذاریهای مخاطره آمیز تر دیگری نیز اغفال شدند. آنطوری که مطالعات اخیر نشان می دهد اوراق تعهد فروش سهام عادی در اواخر دهه ۱۹۸۰ از محبوبیت زیاد برخوردار بود. شرکت های ژاپنی از طریق انتشار این اوراق بیش از ۳۰۰ میلیارد ین سرمایه با نرخ بسیار نازل گردآوری کردند و شرکت های بزرگ کارگذاری نیز با سرعت فروش این اوراق را از طریق شعبات گسترده خود به انجام رساندند. سرمایه گذاری که این اوراق را خریداری کرده بودند در آینده می توانستند با ارائه آنها نسبت به خرید سهام عادی شرکتها با قیمت از پیش تعیین شده اقدام کنند. با این پیش فرض که قیمت سهام همچنان ترقی کند، خرید این اوراق یک سرمایه گذاری بی نظیر تلقی می شد. خریداران این اوراق به اتکای مشاوره کارگزاران بورس به راحتی چنین پیش فرضی را می پذیرفتند.

به گفته یک وکیل دعاوی که هم اکنون به وکالت از طرف سرمایه گذاران علیه کارگزاران اقدامات قانونی را آغاز کرده است، دور دور فروش سهام بود. کارگزاران به سرمایه گذاران می گفتند که، شما ضرر نخواهید کرد، قیمت ها همچنان افزایش خواهند یافت.

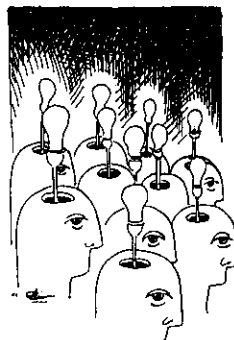
بسیاری از خانمهای خانه دار، که براساس سنت ژاپنی مسئول کنترل بودجه خانوار و خزانه دار خانه هستند، توسط نمایندگان فروش شرکت های کارگذار فریفته شده و نسبت به خرید این اوراق اقدام کرده بودند. یک خانم خانه دار ژاپنی که علاقمند نبود نامش فاش شود عنوان می کرد که مبلغ ۹۰۰۰ دلار برای خرید اوراق تعهد فروش سهام که توسط یک شرکت برق منطقه ای انتشار یافته بود صرف کرده است. وی اظهار می داشت که زمان خرید این اوراق هیچ شناختی از آنها نداشت و تنها گفته های کارگذار، که افزایش قیمت این اوراق را وعده می داد، او را مطمئن ساخته بود. کوتاه زمانی پس از خرید اوراق مزبور بود که با مطالعه مقاله ای در باب مخاطره آمیز بودن سرمایه گذاری در سهام زنگ خطر برای او به صدا درآمد. بلافاصله به کارگذار خود تلفن زده و از او می خواهد که از این سرمایه گذاری خارج شود.

لیکن به او گفته می شود که دلیلی برای نگرانی وجود ندارد و قیمت اوراق به زودی بالا خواهد رفت. وی به گفته آنان اطمینان کرده و در انتظار باقی ماند. نتیجه اینکه با سقوط هرچه بیشتر قیمت های سهام در بورس تمام پس انداز خود را از دست می دهد.

هم زمان با افزوده شدن بر حجم زیان های سرمایه گذاران، رجوع به دادگاه برای درخواست کمک، در جامعه ای که کمترین تعداد شکایات حقوقی در آن صورت می گرفته، بالا گرفته است. براساس گزارشات منتشر شده تاکنون ۲۳۵ مورد دعوا علیه موسسات کارگذاری اقامه شده است و حقوقدانان معتقدند که بسیاری دیگر نیز در راه است. درست به همان ترتیب که سرمایه گذاران

● اینکه سیاستگذاران ژاپن چگونه از عهده حل مشکل کساد اقتصادی این کشور بخواهند آمد می تواند از جالب توجه ترین موضوعات مورد مطالعه به ویژه برای ما که در ابتدای راه اصلاحات اقتصادی هستیم، باشد.

● بانک مرکزی ژاپن خط مشی انقباضی بیرحمانه پولی خود را درست بر معاملات سوداگرانه ای که قیمت سهام را در اواخر دهه ۱۹۸۰ به چنین سطح نامربوطی تنزل داد، هدف گیری کرده است.

امریکائی پس از سقوط بورس در اکتبر ۱۹۸۷ اقدام کردند، ژاپنی ها مدعی اند که کارگزاران بورس با بدون مخاطره جلوه دادن اوراق بهادار بسیار پرخطر، آنان را برای خرید آنها فریفته اند.

چقدر احتمال دارد که سرمایه گذاران پاک باخته بتوانند در دادگاههای ژاپن برنده شوند؟ وکلای حقوقی شرکت های کارگذاری معتقدند که این شانس بسیار کم است. شرکت های بزرگ کارگذاری ضمن انکار ارتکاب هر نوع خطا از سوی آنها، عنوان می دارند که برای مشتریان ژاپنی به اندازه کافی در مورد مخاطرات مربوط به سرمایه گذاری در سهام صحبت کرده اند. البته مقررات مربوط به اوراق بهادار در ژاپن نیز در مقابل شاکیان قد برافراشته است.

ظرف ۴۰ سال گذشته سرمایه گذاران شخصی تنها ۳۰ مورد دعوا علیه موسسات کارگذاری اقامه کرده اند و تقریباً همه آنها با ناکامی روبرو شده اند.

این بار، قربانیان رکود «بدون قربانی» ژاپن شاید لازم باشد با دریافت مبالغ اندکی، خشنود باشند. ضمن اینکه با خود این درس مهم را هم که در دهه خروشان ۱۹۸۰ کلاً به فراموشی سپرده شده بود، همراه خواهند داشت. چیزی که مرتباً صعود می کند به طور حتم سقوط خواهد کرد و این نکته ای است که به نظر نمی آید شهروندان ژاپنی در آستانه دهه ۱۹۹۰ هیچگاه آنرا به فراموشی سپارند.

پانوشته ها:

1 - NOMURA

2 - EQUITY - LINKED WARRANTS

اوراقی است که شرکت صادرکننده به موجب آن متعهد می شود تعداد مشخصی از سهام خود را با قیمت از پیش تعیین شده در زمان معینی در آینده به دارنده به فروش رساند.

3 - NIKKEI

4 - GINZA

به گزارش مجله فورچون مورخ ۲۷ ژوئیه ۱۹۹۲ نرخ پس انداز ملی در سال ۱۹۹۰ در کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) شرح زیر بوده است:

درصد نسبت به GDP

۳۴	۱ - ژاپن
۲۵	۲ - آلمان
۲۱	۳ - فرانسه
۱۹	۴ - ایتالیا
۱۸	۵ - کانادا
۱۶	۶ - بریتانیا
۱۴	۷ - آمریکا